

Søllerød Kirkegård – fra landsbykirke til forstadskirkegård

Af Jens Johansen og Niels Peter Stilling
Museumsinspektør og Museumsleder Søllerød Museum

Søllerød Kirke og Sogn

Hvor Søllerød Kirkes middelalderlige mure rejser sig i dag, har der sikkert oprindeligt stået en trækirke. Trækirken er muligvis rejst af den stormand ved navn Sølve, der omkring 1050 har lagt navn til landsbyen: Sølves rydning = Søllerød.

Søllerød kirke og kirkegård
ca. 1800.
Tilhører Søllerød Museum.

Søllerød Sø og Kirke
af Fr. Chr. Kierschou.
Tilhører Søllerød Museum.

Senere kom den hastigt fremvoksende kongemagt i besiddelse af Nordsjællands udstrakte skovland og omkring 1170 overdrog kongen, Valdemar den Store betydelige områder, herunder hele Søllerødegnen til sin tro væbner, Roskildebispens Absalon. Efter kongens død i 1182 var kongens gaver til Absalon stærkt omtvistede. Absalon, der imellemtiden også var blevet ærkebisp, måtte gentagne gange søge pavens bistand for at få bekræftet sin adkomst til Nordsjællands jorder. Første gang Søllerødegnen således nævnes i en skriftlig kilde er i et pavebrev udstedt til Absalon den 21. oktober 1186. I brevet bekræftes, at den fromme ærkebiskop, gudsamleren Absalon, har ønsket at overdrage sine besiddelser, herunder borgen i Nærum med dens tilliggender til Roskildekirken, dog først efter ærkebispens død.

Søllerød blev altså i 1180'erne beskyttet af en borg i Nærum, og på nogenlunde den tid er opførelsen af stenkirken i Søllerød gået i gang. Først opførtes koret, mens trækirken endnu stod, og dernæst fulgte skibet. Det hele blev opført af mægtige kridtstenskvadre fra Stevns, et andet område, der hørte under Roskildebispens. Kirken har vel stået færdig omkring Absalons død i 1201 – og måske har han endda nået at indvie kirken. Til kirken hørte en større gård, hvor bispen kunne opholde sig på sine stadige rejser rundt for at føre tilsyn med kirkebyggeriet på Absalons omfangsrige jorder omkring København. Endnu i 1370, da Roskildebispens Jordebog blev udfærdiget var der kun én gård i Søllerød By.

Tre hundrede år senere, 1688, da al kirkejorden i Søllerød var

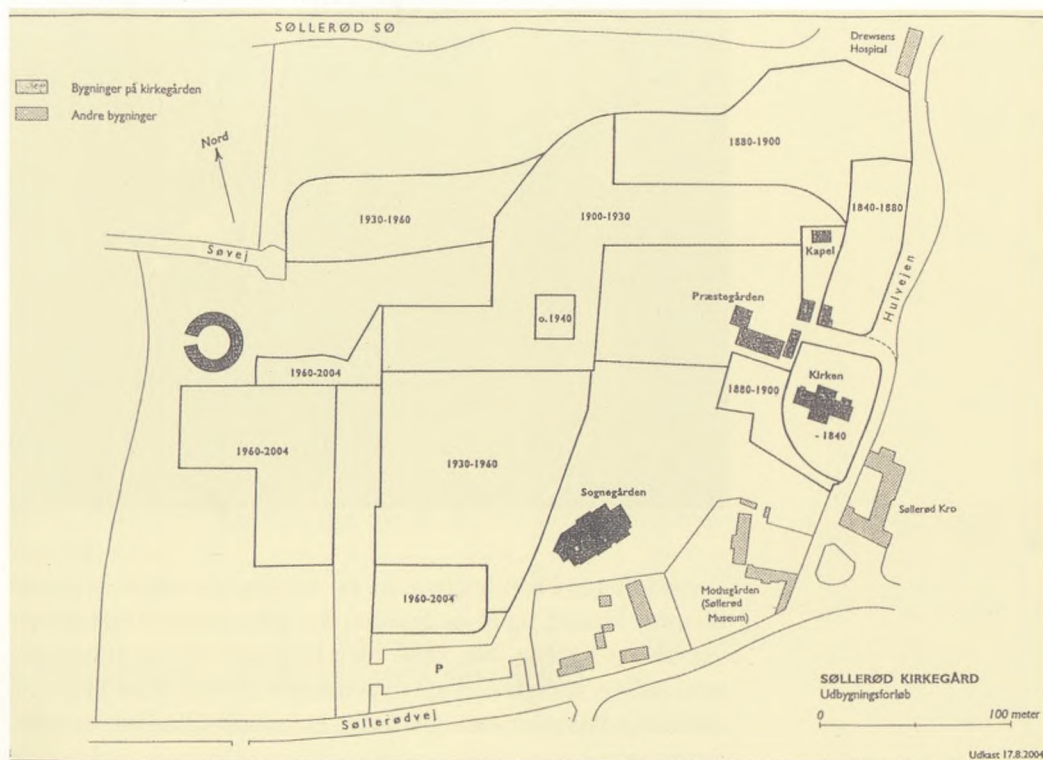
kommet i kongemagtens besiddelse, var storgården i Søllerød by blevet opdelt i to gårde, der begge tilhørte kongehuset, i dette tilfælde repræsenteret af dronning Sophie Amalie. Endnu i begyndelsen af 1800-tallet var kirken, nu som statskirke, Søllerød Bys største jordejer med en udstrækning af jorderne på ca. 3 km mellem Kongevejen og Nærum og et areal på omkring 100 ha. I løbet af 1800-tallet blev størstedelen af jorden solgt fra til villaudstyknings, mens resten efterhånden blev udlagt som kirkegård for egnens befolkning, der voksede fra 1.600 indbyggere i 1800 til knapt 4.000 år 1900.

Den tidligste kirkegård

Kirken har sikkert allerede ved Absalons tid været omgivet af en kirkegård snævert om bygningen, heget af en stenmur af marksten, der senere blev delvist erstattet af en muret mur af tegl. Der er bevaret spor af såvel det ældste som det yngre murværk. Umiddelbart op til nordvestmuren ligger præstegården med have og med rester af avlsbygningerne.

I ældre tid blev egnens ledende folk begravet inde i kirken under store ligsten og så tæt på alteret som muligt. De almin-

Plan over kirkegårdens udvidelser.

delige bønder og husmænd blev jordfæstet på kirkegården i kirkegårdens græsmark. Oftest var graven blot markeret af en lille jordhøj; men det hændte, at jordtuen blev forsynet med et træ Kors som forgængeligt minde. Kirkegården var opdelt i gravkvarterer for de enkelte landsbyer, anlagt omkring kirken nogenlunde som landsbyerne lå, dvs. Nærum-folkene og Søllerødborgerne på kirkens sydside, Øverød, Holte, Trørød og Vedbæks folk på kirkens nordside. Endnu spores rester af både Øverøds og især Trørøds gravkvarter nord for kirken.

Forordningen 1805 og de første kirkegårdsudvidelser

I 1805 udsendte Kongen en forordning, der forbød begravelser inde i kirken, idet man *"ikke finder det sømmeligt, at bygninger, indviede til det Højeste Væsens dyrkelse, tillige afbenyttes som gemmesteder, der overgives til forrådnelse . ."*

Søllerød Kirkegård.
C. Hornung Jensen.
Tilhører Søllerød Museum.

Forordningens resultat var, at de velstående måtte begraves udenfor kirken, og at de bønder, der efter at have fået selveje var blevet holdne folk, også blev begravet i faste gravsteder med solide, uforgængelige gravminder af sten. Man begravede fortsat i gravkvarterer, således at *"naboer i livet blev naboer i døden"*.

Søllerød Kirkegård
Afd. 101
Foto: Forfatterne.

Den middelalderlige kirkegård omkring kirken blev hurtigt fyldt. Allerede 35 år efter forordningen måtte man udvide kirkegården. Det blev nordpå, hvor præstegårdens store avlsgård blev nedrevet – og dermed også markerede enden på kirkens tid som sognets største landbrug. Den nye afdeling 2 (nu benævnt 102, se kirkegårds kortet side 18-19)) blev udlagt i 1840, et aksefast anlæg med en lang nord-syd-akse og en kort tværakse. I krydset blev en mindelund for de faldne i 1864 anlagt allerede i 1865. Mindestenen, der oprindeligt stod på kanonkugler, blev omkranset med lindetræer.

Afdeling 2 blev fyldt allerede efter ca. 40 år, i takt med at sognet (i dag kommunen) blev befolket af tilflyttende helårsboere og af landligere.

De nye – romantisk anlagte og velhavende - klienter på kirkegården søgte også at blive gravlagt ved nordskrænten mod Søllerød Sø, og endnu en udvidelse fandt sted i slutningen af 1800-tallet (østlige del af afdeling 103). Kirkebakken ned mod Søllerød Sø havde tidligere fungeret som fattigkirkegård, nu blev det landliggerne fra Øresundskysten, der indtog bakken med vandudsigt mod Søllerød Sø. Som bønderne blev også de begravet efter princippet: "Naboer i livet – naboer i døden". I samme periode blev et område vest for kirken inddraget til kirkegård, ligesom det meste af den gamle mur blev forskudt udad.

Kirkegårdens udvidelser omkring 1900

Sognets store befolkningstilvækst i årene efter 1900 – befolkningen blev fordoblet mellem 1900 og 1920 – var baggrunden

Søllerød Kirkegård
Afd. 103, Holmblads
gravminde.
Foto: Forfatterne.

for den næste udvidelse af kirkegården, nu langs Søllerød Sø mod vest (vestlige del af afdeling 103 og 104), et skrånende areal, der medstensætninger, terrasser, hække og lange stier fik en tidstypisk ordnet og klassicistisk udformning, ved havearkitekt Erik Erstad-Jørgensen (1871-1945). I denne afdeling blev bl.a. anlagt en snes mausolæer, der giver visse dele en særpræget, nærmest sydlandsk, karakter.

Afd. 115.
Foto: Anne-Louise Sommer.

Videre vestpå blev kirkegården udvidet omkring 1930 med et meget smukt og stemningsfuldt "engelsk" parkanlæg – den

så kaldte skovkirkegård – med krumme stier og store buske (rhododendron) og træer med begravelserne i de omgivende plæner (afdeling 105).

Allerede i 1930'erne fortsatte udvidelserne, nu mod syd, udformet ret nøgternt, med rette stier og ensartede gravsteder (afdelinger 106 og 114). Dog indrettede man, midt i afdeling 106, i 1940'erne en af de første urnegravpladser omkring en blodbøg (afdeling 107). Man anlagde også et ganske moderne, svensk inspireret anlæg i en lille birkelund mod vest, med urner og stenplader lagt i græsset. Inspirationen er vel den berømte Skovkirkegård i Stockholm, men de ensartede sten, hvad angår granitten og størrelsen bringer også tanken hen på Hernhutternes Gudsager i Christiansfeld (afdeling 115).

De sidste udvidelser efter 1960

Fra omkring 1960 og fremad er kirkegården udvidet med ret store områder, nærmest en fordobling af det hidtidige areal, men nu lagt ud på den for tiden normale måde med skarpt afgrænsede, hækomgivede grave, dels til kistebegravelser, dels til urner (afdelingerne 108, 109, 110 – fællesgrav - , 111, 112, 113, 117, 118, 120).

Søllerød Kirkegård som en historisk oplevelse

Det store træk på Søllerød Kirkegård har således udviklet sig til en stor spiral, der begynder omkring kirken og bevæger sig mod nord, mod vest og sidst mod syd i et kronologisk forløb, der ved en rundgang viser begravelser fra de sidste 200 år. Der har været plads til, at man undlod at nedlægge dele af de ældste anlæg til fordel for en stadig udvidelse med nyere og måske mere rationelle anlægsformer. Der begravnes dog fortsat i kirkegårdens ældste afdelinger, men som regel med respekt for anlæggets oprindelige udformning.

Gravminder af alle typer

For den, der vil studere gravmindernes udformning igennem tid og i deres sociale og kunstneriske udtryk, er Søllerød Kirkegård også en rig jagtmark. Fra de rige bønders tilknappede obelisker eller sorte steler, enkelte jernkors og mere beskedne grotter og himmelporte til borgerskabets brede kaminer eller

store natursten. Gravminderne er en afspejling af det omgivende samfund: Bøndernes traditionsbestemte gravskikke og borgerskabets medbragte kunstneriske opfattelse af gravmindet. Man finder statuer af mennesker og dyr, eller brogede gravsten med digtede inskriptioner, og man finder nutidens klasseløse samfund aftegnet i de anonyme former: "far" – "mor" eller blot et fornavn. Nyliberalismen ses også i fremmarch med flere eksempler på pompøse gravsten over personer af større eller mindre betydning.

Den store landsbykirkegård

De usædvanlig mange mausolæer er et særligt træk på Søllerød Kirkegård, som næppe findes på andre danske kirkegårde med rødder i landsbysamfundet. De markerer Søllerøds overgang fra et landsogn til en bymæssigt bebygget kommune med mange store og rige villaejere.

Det blev Søllerød Kirkegårds skæbne at blive inddraget i storbyens voldsomme ekspansion gennem de sidste 200 år. Dog er den ikke en bykirkegård, men fastholder fremdeles præget af landbosamfundet i dens ældre dele – men selvfølgelig sidenhen præget af alle de tilflyttere, der har fundet vej til Søllerød.

